

Літературне підпілля — гріх чи реальність?

Роман Ярошенко,

кандидат філологічних наук,
викладач дисциплін видавничої справи та редагування
Київського університету імені Бориса Грінченка;

Діана Приліпко,

студентка Київського університету імені Бориса Грінченка

У статті розкрито проблематику окремих творчих і біографічних фактів, що спричинили переслідування українських письменників-митців. Розглянуто вибрані твори, що стали вироком підпілля для кожного автора, а також продемонстровано національний патріотичний дух, яким митці сповідували свою любов до України та української літератури.

Ключові слова: література, творчість, літературне підпілля, тоталітаризм, патріотизм.

Існування особистості не може завжди перебувати в рамках творчої мовчанки, яка не передбачає власного самовираження. Без винятку, кожна дія людини свідчить про рівень її розвитку, дій, обсягу та якості здійсненої праці. У цьому аспекті письменники, журналісти та громадські діячі виступають у ролі промоутера чогось доброго, що зародилося в уявленні, тим самим пропагуючи цінність багатства духовного світу людини та її високих моральних якостей.

Актуальність статті полягає в недостатньому вивченні проблематики окремих творчих і біографічних фактів, що були загнані в літературне підпілля і з середини впливали на становлення національної свідомості українців. Віддзеркалюючи такі сакральні прагнення, яких хотіли добитися окремі митці, необхідно зазначити, що вони щодня ставили під загрозу своє існування і як письменників-патріотів, і як громадян. Це стає відчутним та помітним через їхні слова, твори-повчання, власний приклад, проте проблематика їхнього невилітного життя та творчого мовчання залишається досі актуальною та до кінця не вивченою.

Через своїх "ненароджених дітей" — твори, що впродовж тривалого часу не могли побачити світ, автор прагнув відчувати на собі сонце, що допомогло б їм народитись. "Сонце — це втілення людських прагнень до правди, до краси, до сміливості, до справедливості, до ніжності... воно виникло у фокусі людських поглядів, звернених у небо, бо людина звикла дивитись у небо, якщо вона не тварина" [8], — як це влучно зазначив Іван Драч.

Проте, як відтворює історія, не всі таланти припинили своє існування, коли втратили змогу бачити та відчувати той вплив "променів сонця", про який пише І. Драч. На підтвердження цього виступають митці, які ще з перших своїх кроків знали, що таке "обмеження" або "заборона". З-поміж визначних постатей, що зазнавали впливу цих понять, але ніколи не зупинилися на цей літературно-дорожній знак, які ніколи не шкодували про вибрану ними долю, не нарікали на життя та не мовчали, були: Д. Павличко, І. Білик, В. Стус, Р. Іванчук, В. Симоненко, І. Світличний, М. Бажан, Л. Костенко, П. Тичина та інші.

Основним кличем для заборони та гноблення думки окремих митців було слово. Слово — це постріл, який здатний загартувувати, змушувати, стимулювати, виховувати, спрямувати. Нове життя потребує нового слова, тому потреба оновитися в слові — це сьогодні потреба не тільки індивідуальна. Навіть В. Маяковський говорив, що він кожному поезію починає писати так, наче

всю свою поетичну школу розпочинає спочатку. "Бути новим у кожному новому творі — це бажання кожного, хто шанує себе як письменника. А тепер це бажання стало провідним для всієї літератури" [16].

Саме таке бажання мав поет, перекладач, критик **Дмитро Павличко.**

*Я буду витратити
Здоров'я і талант,
Я буду все втрачати
За твій маленький грант* [17].

Багатогранна за змістом, патріотична, вишукана за формою, гучна, новаторська поезія Дмитра Павличка уже понад півстоліття діє, впливає на українське суспільство. "Знак довершеності несе насамперед його думка — ідея, що приваблює читача не словесним оформленням, а тим, що пропонує можливість співмислення, співпраці з автором", — відзначав Р. Лубківський [12].

У своєму щоденнику В. Земляк висловив оцінку про творчу особистість Дмитра Павличка: "Новий прекрасний поет явився в Україні, і його б шанувати нам, дарувати б йому дещо, а не переслідувати, до чого деякі наші українці такі сквапні. Але ти, Дмитре, стій, а ми будемо підпирати тебе, будемо всі одним стояти, аби не було в нас "горбатого духу", аби всі ми, злившись в одне, стали нескореним велетнем; і де ще яка неміч появляться поміж нас, то ми її випхаємо зі всіх своїх рядів на показ народові нашому як докір, аби він більше не плодив немочі, а народжував тільки сильних та нескорених. Прекрасний Дмитре, будьте таким полум'яним, як Ви є... Я міг би всього віддати тобі, аби ти став ще сильнішим, ніж є" [14].

*О рідне слово, хто без тебе я?
Німих жебрак, старцюючий бродяга,
Мертвяк, оброслий плиттям саркофага,
Прах, купа жалюгідного рам'я* [18].

Українець по крові та духу Дмитро Павличко живе за звичаями свого народу, дотримуючи своїх українських традицій. Він намагається розпалити вогнище духовного вивіщення українців, натомість засуджує тління душі та згарище пережитого. Дмитро Павличко вірив у "воскресіння" життя, у відновлення духу та покладав великі сподівання на літературну культуру своєї країни. Д. Павличко належить до тих письменників, які, переживши володарювання багатьох політичних режимів, здатні проаналізувати зміни часу і влади, випробовуючи власну гнучкість пристосування і маючи головну мету — жити і творити для України.

На сучасному етапі виховання патріотичних поетів у людини поєднує в собі володіння історичними знаннями, звичаями і традиціями разом із проблемами сьогодення. Український народ здобув право на свою історію, яку створював віками. Тому поява збірки "Правда кличе", нехай і перетвореної на попіл, показала, що Дмитро Павличко став однією з тих постатей в українській літературі, що визначають її моральний авторитет, творчий тонус і шляхи розвитку. Разом із Ліною Костенко й іншими шістдесятниками (В. Симоненком, М. Вінграновським, І. Драчем) він відстоював право поезії на чесність та духовно-інтелектуальний пошук. Проте сам письменник визнає, що в наш час його слово не має вже того переконання і твердості: "Ми так звикли говорити, це наша давня улюблена метафора. Але біда вся в тому, що ні Янка Купала, ні Тарас Шевченко, ні Пушкін, ніхто з поетів не зміг зупинити армії, які йшли одна на іншу" [13].

В одному з інтерв'ю Дмитро Павличко відверто сказав: "Це велика честь — бути у тих "чорних" списках. Я нічого не хотів би змінити в моєму минулому житті. Вірші, написані мною в молоді роки, були щирими" [15, 534].

І з цим неможливо не погодитись, адже навіть ненависть чи зло — це почуття. Переслідування, погрози, знищення набутої творчості — це почуття страху пануючої верхівки країни, це страх народу, піднятого великим словом. А щирість... Вона вища від майстерності, тому що тільки з її допомогою можна бути не просто майстром, а й людиною.

Для народу, котрий так довго змучено страждав, проливав свою кров, немає нічого жахливішого, ніж втратити свою суверенність. Тепер "наші воріженьки не гинуть, як роса на сонці", а завойовують наш інформаційний простір, грубо витісняють нашу мову за межі країни [14, 114].

Перед прийняттям Акту Незалежності колишні хлібодавці люто глузували з Дмитра Павличка. На сірих сторінках преси до його імені додавали жахливі глузливі епітети та порівняння [15, 256]. "Ми потаємно збиралися на квартирах і вголос читали заборонену літературу, усвідомлюючи, що туди, куди вповзає бездуховність, зразу ж заходить і Хам!", — без краплі суму згадує письменник [4, 67].

Постійні переслідування, заклоти, погрози — реальне життя Д. Павличка, проте письменник не шкодував свого життя для свободи Українського слова, а отже, здійснив свій вибір — боротьба! Поезія "Поєдинок" — яскравий приклад цього, адже він розкриває нам таке поняття, як "вибір":

*Я зроду скіф. Я — правнук Бористена.
Вмираю в Римі й проклинаю Рим.
Ось вам життя мого остання сцена,
Ось вам убивця мій і побратим* [19].

Герої-побратими, зведені волею диктатора в глadiatorському герці, прикидаються, імітують бій, та швидко переконуються, що "несправжня битва страшніша від справдешньої стократ":

*Скінчився наш печальний поєдинок.
Друг мертвий. Я скривавлений лежу.
З моїх блакитних жил, як з павутинок,
Стікає сонце, схоже на іржу* [19].

Тоді кожен починає зумисне наражатися на меч супротивника-друга, але й цей саможертвований порив заперечується думкою про ганьбу, яка довіку ляже на переможця. Починається справжня січа, бо кожен прагне

перебрати на себе страшний тягар і тим урятувати побратима — врятувати смертю!

*Але не смертю ми були натхненні,
А побратимством душ. О друже мій!
Нить золота на спільнім веретені
Напрядена була із наших мрій.*

*Одним жаданням ми були закуті —
Втекти! Вернутися в свої степи!
Потрібні нам були в щоденній скруті
Навзаємні розради — жди й терпи!* [19].

Але ж при цьому вони вже виконують не свою, а диктатора волю, який звів їх у герці на власну потіху. Їхня воля лишилася перед поєдинком, на отих хрестах, що на них було обіцяно їх розіпнути за відмову битися:

*"Не жаль мені життя, ні побратима,
Та жаль, що ми не вмерли на хрестах!.."* [16].

Вони втратили внутрішню свободу, яка ще їм, рабам, залишилась, — свободу вибору — і це найстрашніше. Поет висвітлює дійсність на тлі контрастних переходів, заперечень, у моменти психологічних зламів свідомості своїх героїв. У поемі "Поєдинок" утверджуються ідеали волі, духовного устрою людини, побратимства, готовності до самопожертви, чого бракувало народові, що не бачив свого розгубленого становища. Чи є те, завдяки чому ми й зветься народом? Дмитро Павличко жив для того, щоб довести всій Україні і тим, хто її знав, — є!

"Не будемо ми державою без національної культури і мови, усвідомте це нарешті, панове парламентарії, наша держава без літератури стане іншомовною, як Ірландія, і перестане бути українською!" [11, 157] — такими словами на одному із таємних зібрань висловився один з найвибагливіших стилістів нашої прози — **Роман Іваничук**.

За слово, яке стало найвищим виразником сутності Р. Іваничука, він готовий був витримати найважчі випробовування, не каючись. Тюремні ворота гостинно відкривалися перед ним, проте митець не зупинявся: навпаки, йшов туди, де знав, що заарештують. Таких кроків він зробив чимало: знята цензурою повість "Зупинись, подорожній", вилучений з бібліотек і офіційно заборонений роман "Мальви", поверталося з видавництва всі рукописи Іваничука, заборонялось згадувати його ім'я у пресі, було розіслано його прізвище у всі цензурні установи. Головний редактор журналу "Жовтень" Р. Федорів, ризикуючи своїм становищем, зігнував вимогу обкому партії звільнити письменника з роботи, проте друкувати його вже не зміг. До відома Іваничука кожен день доводили, що всі його кроки контролюються, всі його дії під наглядом. Ним постійно "опікувалися" замасковані друзі — шпигуни. Неодноразово погрожували, що його доля лише умовна та ілюзорна, що за першим кивком пальця "власть імущих" перекреслить його життя, а він і його діти стануть жебраками [11, 165].

Сам Р. Іваничук любить згадувати одну із зустрічей з бридким шпигуном: "Сексот сів за сусідній столик їдальні, кав'ярні, загалом, будь-де, де були мої колеги і я. До того столика офіціанти більше нікого не підпускали. Шпигун сів і починав слідкувати, підслуховуючи наші з колегами розмови. Коли я чи ще хтось з нашого столика починав з нього глузувати, він зникав, але за мить на тому місці з'являвся інший. Одного разу одному із шпигунів я проколов пальцем газету, якою він закрився від нас" [11, 168]. Вони всюди переслідували поета: вдома, на роботі, умовляючи провести пе-

реговори. З'являючись на порозі квартири Р. Іваничука, вдавали з себе щирих патріотів, підроблювали записки, підписували іменами друзів письменника. Одного разу прийшов лист, позначений наче від Івана Гончара з наказом: "Прийміть мого гостя щиро й гостинно, як мене самого" [11, 169].

"Одного весняного вечора 1973 року я запросив Богдана Стельмаха, Володю Яворівського та Дмитра Герасимчука до себе на вечерю. Йшли ми сумерком, розмовляли, сміялись. Я й не отямився: біля самого мого будинку із кущів скверика налетіли на нас, немов шуліки, озброєні хлопчачі — мене першого вдарили по голові рушницею. Мої колеги відбилися від них, і ми побігли до моєї квартири. Зб годин звідти ми не виходили. Не боялись — дратували їх!" — пригадує Р. Іваничук. До цього варто додати, що того ж року у Львові відбувся великий напад на письменників, художників, акторів; не минув цей заколот і поета [11, 202].

Історичні твори Р. Іваничука є досить влучними для сьогодення. Зокрема "Мальви" є особливо потрібними в такий драматичний період перебудови всіх сфер нашого внутрішнього державного життя, на етапі тотальної боротьби за істинно людське в людині, за духовність, за культ правди і справедливості. І все це при тому, що йдеться про історичний роман, в якому розгортаються події XVII ст., неймовірно далекому від нас часі з давно погаслими пристрастями і призабутими подробицями.

До написання твору Роман Іваничук дуже ретельно готувався: побував у Туреччині, кілька разів їздив до Криму, де вивчав історичні документи, досконало пізнав епоху, про яку збирався писати. Автор дуже чітко сформулював мету написання: "Найстрашнішим зломом того часу вважав яничарство, — згадує письменник, — і найбільше мучила мене гірка правда, сформульована у Франкових словах: "Чому відступництво у нас так багато і чом відступництво для нас не є страшне?" І враз?— ніби пробіск, ніби раптове наближення до Бога: "Я напишу історію яничарів! Дам у романі волю роздумам над долями імперій, які неминуче приходять до упаду; над закономірністю пробудження поневолених народів; над причинами тимчасових ворожих перемог, фатальних невдач у боротьбі за визволення зпід чужоземного ярма. Я покажу різні соціальні типи, в яких панує самовлада окремої людини: тиранів, самодурів, підлабузників, неокронованих правителів, мудрих, але безсилих політичних імперських діячів, героїв, перевертнів, рабів; прослідкую процеси формування вождя й прозріння відступника, винесу на світло денне проблему солідарності народів, які борються за своє визволення, а теж прозріння народу, котрий в силу історичних обставин був змушений поневолювати народи інші" [10, 63].

Широким форматом Р. Іваничук вибудував мету написання свого шедевра, оскільки мав чимало задумів. Процес написання твору для митця мав дуже вагоме значення, як і сам зазначав: "Настала для мене врешті пора інтенсивного і копіткого збирання матеріалів: упродовж майже трьох років я спіпнув у архівах та бібліотеках і подорожував. Кілька місяців ... у Бахчисараї, де мені допомагала опанувати тюркський матеріал директор музею Марія Кустова, яка знала татарську мову і вміла читати в'язь; відвідав... Стамбул, східний базар спостерігав аж у Марокко, у мусульман Сенегалу побував у гостях у байрам. Врешті поїхав ... у кримський будинок творчості "Коктебель". Треба було починати писати роман, а мені опускалися руки: видавці навіть і говорити не хотіли про публікацію роману

під заголовком "Яничари", а придумати іншу назву я ніяк не міг. Аж одного дня я нахилився над голівкою звідкись добре знайомої жовтої квітки, прищипленої коротеньким стебельцем до потрісканої кримської землі. "Що це за квітка?" — спитав я в дружини. Вона здивувалася, що я не можу розпізнати цвіту наших мальв. "Але ж вони у нас високі, вищі за соняшники!" — "Видно, ґрунт для них не той", — відказала дружина. І в цю мить прийшло до мене моє "евріка". Мальви! Мій історичний роман буде називатися "Мальвами". Бо це трагічний символ українського народу — гоного вродо, пишного на своїй землі й знищеного духовно та фізично на чужині" [10, 65].

"Мальви", незважаючи на заборону, принесли Романові Іваничуку великий успіх, бо в ньому була вперше поставлена проблема збереження національної самосвідомості. Роман зображує події, що мало або й зовсім не висвітлені в українській літературі. Він присвячений темі, яка є надзвичайно близькою і проблемною для нас сьогодні, — це тема патріотизму і збереження людської гідності. Цей твір є відвертим протестом не тільки проти соціальної кривди, а насамперед проти будь-якого чужоземного гніту, що супроводжувався занепадом рідного краю, його духовних, релігійних, матеріальних цінностей і зрештою — проти бездержавності України [9, 22].

У творі йдеться про історію життя української полонянки Марії та її дітей, котрі, як і мати, потрапляють у турецьку й татарську неволю. Повстання Богдана Хмельницького розбудило до життя затурканих басурманством юнаків і дівчину, яких автор називає мальвами. Всі ці події змальовані в той час, коли Україна протистояла двом державам-загарбникам: Османській імперії та Кримському ханству, що воюють проти України силами її дітей. Якщо уважніше придивитись до образу Марії, то можна відзначити, що вона є уособленням самої України, яка оплакує страшну долю своїх дітей. Автор вибирає ім'я Марія не випадково, адже вона має нагадати про страждання Божої Матері, яка також пережила трагедію втрати дитини.

Р. Іваничук, попри літературне підпілля, все ж продовжував безстрашно творити і свідчити свою любов до України. Варто відзначити, що 16 січня 2009 р. Указом Президента України за самовіддане служіння Україні, значний особистий внесок у духовне відродження української держави, плідну літературну й громадську діяльність письменнику присвоєно звання Героя України з врученням ордена Держави Україна [21, 17].

Гортаючи сторінки підпільної української історії, неопосередковано пригадуються імена відомих літературних та політичних постатей, які життям засвідчили свій глибокий патріотизм. У цьому контексті не обійшло пригадати 1972 рік, в якому досягла свого апогею кампанія репресій проти інакомислячих. У ключі цієї кампанії існувала система "каральної медицини": деяких літературних чи політичних опозиціонерів, яких було важко звинуватити у порушенні відповідних статей кримінального кодексу, оголошували божевільними та утримували в психіатричних лікарнях спеціального типу. А інших — просто заарештовували та засуджували до тривалого ув'язнення, відправляючи до таборів суворого чи особливого режимів на Уралі та в Мордовії, серед яких були: В. Чорновіл, Є. Сверстюк, Т. Мельничук, І. Світличний, І. Дзюба, М. Осадчий, Ю. Шелест, В. Стус та інші.

Щодо останнього, то на сьогоднішній день на батьківщині **Василя Стуса** є дуже мало монографічних досліджень, предметом огляду яких була б творчість

митця. Небайдужою в цьому контексті залишилась діаспора, що зібрала розпорошений по різних періодичних джерелах матеріал, видавши дві достатньо цікаві книжки: "Василь Стус у житті, творчості та оцінках сучасників" (Балтімор—Торонто: Смолоскип, 1987) та "Стус як текст" (Мельбурн, 1992) [2, 37].

*Змагай, знеможений життям,
знеможений, змагай.*

*Минуле вабить вороття
і ворочить і нехай* [6].

На початку вересня 1972 р. Київський обласний суд звинуватив його в "антирадянській агітації й пропаганді" та засудив до 5 років позбавлення волі і 3 років заслання. Покарання В. Стуса відбував у мордовських і магаданських таборих. Більшість віршів, які Стус писав у таборі, вилучалася і знищувалась, лише деякі потрапили на волю через листи до дружини [22, 33].

У листопаді 1976 р. в Києві з'явилася Українська Гельсінська група, яка налічувала 37 учасників. До її складу входили дисиденти, що вже відбули терміни ув'язнення, вижили після десятиліть, проведених у сталінських концтаборах, з-поміж них: Ніна Строката, Левко Лук'яненко, Іван Кандиба, Надія Світлична, В'ячеслав Чорновіл і, звісно ж, Василь Стус. Але ні поміркованість Гельсінської групи, ні вимоги Заходу дотримуватися зобов'язань, що взяв на себе СРСР за Гельсінською угодою, не перешкодили радянській владі в черговий раз влаштувати дисидентам погром.

До 1980 р. приблизно три чверті членів Української Гельсінської групи отримали терміни ув'язнення від 10 до 15 років, а інших було вислано з України, щоб заспокоїти світову громадську думку. Такої можливості В. Стусу не дали, а тому письменник отримав 10 років примусових робіт і 5 років заслання. Він відмовився від призначеного йому адвоката Віктора Медведчука, намагаючись самому здійснити свій захист. Цей вчинок коштував Стусу неможливості почути свій вирок, а також сказати останню промову. В одному з листів, адресованому світовій громадськості, відомий російський правозахисник А. Сахаров розцінив вирок, що надали Стусові, як ганьбу радянської репресивної системи. Після ув'язнення В. Стус звернувся із заявою до Верховної Ради СРСР з відмовою від громадянства: "...мати радянське громадянство є неможливою для мене річчю. Бути радянським громадянином — значить бути рабом" [2, 43]. З листопада 1980 р. В. Стус перебував у таборі ВС389/361 у селі Кучино (тепер Чусовського району Пермського краю, Росія), йому заборонили бачитися з родиною, а останнє побачення було навесні 1981 р.

Будь-які намагання В. Стуса опублікувати свої твори завершувались відмовою та знищенням матеріалів, оскільки несли в собі глибокі стержні патріотичного українського духу. Творчість Василя Стуса перебувала "під арештом" та була загнана в літературне підпілля. У 1965 р. Стус отримав відмову від публікації своєї першої збірки віршів "Круговерть", відхилило видавництво. З цієї збірки вдалося врятувати тільки першу частину, оскільки рецензент КДБ повною мірою виконав своє завдання — "зрізав" готову до видання книжку, зауваживши, що поезії Стуса не визначають форму, зміст і дух книжки. А разом із тим зазначив, що почуття колективізму, спільності та інтереси у боротьбі зовсім невідомі письменнику [5, 56].

Незважаючи на позитивні відгуки рецензентів, було відхилено і його другу збірку — "Зимові дерева", яка була знищена табірними наглядачами Стуса. На знак протесту проти жорстокого поводження табірної адміністрації з політв'язнями він кілька разів оголошу-

вав голодування. У 1970 р. книжка "Веселий цвинтар" В. Стуса потрапила до Бельгії та була видана в Брюсселі [22, 358].

У січні 1983 р. за передачу на волю зошита з віршами поет був кинутий у камеру-одиночку. Письменник вдруге оголосив безстрокове сухе голодування. Помер у ніч з 3 на 4 вересня, можливо, від переохолодження, а згідно з офіційними даними, причина смерті — зупинка серця. У будь-якому випадку смерть письменника слід розглядати як вбивство, спричинене радянською тоталітарною системою, що полягала у переслідуваннях, погрозах, заборонах. Смерть поета приховувалась радянською владою від його друзів-дисидентів до середини жовтня [22, 368].

Неодноразові знущання над українськими письменниками та культурними діячами ставали згодом нормою для тоталітарного режиму. Проти її течії також рухався **Іван Білик** — золотий письменник України, відомий автор, історичний романіст, журналіст, перекладач болгарської літератури, лауреат Шевченківської премії, прощальна зустріч з яким відбулась 29 листопада 2012 р. Хоча фізичне серце Білика й зупинилось, його слово і надалі житиме в авторських творах [1].

І. Білик є автором десяти романів, зокрема історичних бестселерів — "Меч Арея" і "Похорон богів". "Меч Арея" одразу після друку підпав під заборону радянської влади за "неправильне трактування історії": твір вилучали з бібліотек, а нерозпродані примірники — з книгарень. Про книжку багато й голосно говорили, дискутували, але всіх цікавило далеке життя наших предків з V століття. Це був невідомий світ, у який досі не зважувався заглянути ніхто з письменників. Така незбагненна півтораста років часова відстань була представлена, герої книги, які здавалися живими, близькими й зрозумілими. Головний герой роману — київський князь Богдан Гатило, який виступав прототипом гунського царя Аттіли. Саме його автор "селить" у праКиєві, а літописних гунів зображує безпосередніми предками українців. Саме той факт, що на карті пізньої античності серед кельтів, готів, скіфів, сарматів, фракійців, балтів І. Білик знайшов місце і для наших предків, найбільше спантеличило радянських ідеологів. Тоді письменнику інкримінували "оспівування і романтизацію минувшини, якої не було, фальшування історії", хоча автор свою позицію і обґрунтував у післямові — "Аксиомах недоведених традицій". "В "Аксиомах" я кілька разів згадував, що Геродот був в Україні. Не було їм до чого придертися, так вони до України причепилися: "Яка Україна? Не було тоді України". І тут же, у своїх виданнях, пишуть, що Геродот був у Таджикистані. Так, Таджикистан був, а України, виходить, не було? Або писали, що "українська нація утворилася у XIV-XVI століттях, а він пише, що у V ст." [3, 6].

Письменник був змушений звільнити своє місце праці в редакції газети "Літературна Україна". Наступних три з половиною роки він був безробітним і аж 1976 р. йому вдалося влаштуватися в редакцію часопису "Всесвіт" на вільну вакансію — "секретар-друкар", хоча, звісно, займався там І. Білик літературною справою. Письменника надовго позбавили права друкуватися, ганьбили в пресі, проте його книжка поширювалася "з рук у руки", була перевидана за кордоном: у Канаді, Америці, Великій Британії та дотепер витримала 15 перевидань [3, 7].

Після відповідної постанови ЦК Компартії України книжку кинулися збирати по всіх книгарнях та бібліотеках, але зі 65 тис. накладу вдалося конфіскувати лише 5 тис. І. Білик точно фіксує число, бо їх тоді

звозили у видавництво "Радянський письменник": вивчали титульну сторінку і підшивали. Автор стверджує: "У мене є навіть два зошити такої "підшивки", по сто штук у кожному: випадково вдалося "підібрати" у видавництві, де вони безпритульно лежали. Ті, хто видав цю заборону, самі ж і створили мені ще більшу рекламу. І справді, коли книжки почали вилучати, кіоскери, продавці книгарень їх стали приховувати, продавати "з-під прилавка" і за вищу ціну... Один мій знайомий журналіст говорив, що купував на "чорному ринку" за 25 карбованців" [20].

Лише в 1990 р. роман "Меч Арея" дозволили друкувати, і навколо нього розпочався страшний ажіотаж. Видавництво запланувало видати цю книжку накладом аж 150 тис. примірників, однак паперу вистачило тільки на 50 тис., які швидко розійшлися з полиць книгарень та бібліотек [20].

Історія становлення української літератури має досить непростий шлях свого розвитку та зберігання українського патріотичного незрадливого духу. Саме через ці мотиви митці слова витримували важкі переживання та торттури, а найболючіше — бачили "ув'язнення своєї дитини" — твору, який народили через своє серце. Перебування у підпіллі українським письменникам додавало лише ентузіазму, що й доводить історія: як тільки тоталітарний режим наклав свою заборону, автор одразу починав творити ще більше й грандіозніше. Ані окови в'язниці, ані творче підпілля не зупиняло внутрішнього пориву митця для виявлення на папері своєї любові та поваги до України та її історії.

Саме тому є актуальним на сьогодні доносити до сучасного читача ті цінності та переживання, що перенесли на собі письменники доби літературного підпілля. Досліджувана проблематика залишається недостатньо вивченою в історії становлення української літератури та потребує подальших наукових розвідок.

Література

1. Артюшенко З. Іван Білик — Золотий письменник України. Остання зустріч / З. Артюшенко. [Електрон. ресурс]. — Режим доступу: <http://goldenwriters.com.ua/ua/news/?pid=1607>.
2. Бедрик Ю. Василь Стус: Проблема сприймання / Ю. І. Бедрик. — К.: ПБП "Фотосервіс", 1993. — 79 с.
3. Білик І. Меч Арея: Роман / Іван Білик. — К.: Дніпро, 1990. — С. 6.
4. Бурляй Ю. Боєць життя нового Дмитро Павличко / Ю. С. Бурляй. — К.: Молодь, 1903. — 67 с.

5. Василь Стус і "шістдесятництво" [Текст] / Всеукр. благод. фонд ветеранів МВС [та ін.]; упоряд.: О. М. Федоров [та ін.]. — Донецьк: Юго-Восток, 2009. — 62 с.

6. Стус В. Вірш "Змагай, знеможений життям" / В. Стус. [Електрон. ресурс]. — Режим доступу: http://www.ukrcenter.com/Література/Василь-Стус/23341/Змагай_знеможений_життям.

7. Виват Г. Художні особливості та провідні мотиви творчості Василя Стуса / Г. Виват. — Одеса: Студія "Негоціант", 2003. — 56 с.

8. Драч І. Шістдесяті роки були дивною епохою / І. Драч. [Електрон. ресурс]. — Режим доступу: <http://www.oblosvita.kiev.ua/2737/shistdesyatiroki-divnoyuepoxoyuidrach>.

9. Іваничук Р. Мальви. Орда [Текст]: романи / Р. Іваничук. — Харків: Євроекспрес, 2000. — 416 с.

10. Іваничук Р. На зламі епох мусимо творити відважно й талановито: призначення слова / Р. Іваничук. — К.: Літ. Україна, 2009. — 5 лютого. — С. 63—65.

11. Іваничук Р. Благослови, душе моя, Господа / Р. Іваничук. — Львів: Просвіта, 1993. — С. 157—202.

12. Лубківський Р. Сповідь. Молитва. Присяга / Р. Лубківський. [Електрон. ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ualogos.kiev.ua/fulltext.html?id=902>.

13. Скобла М. Дмитро Павличко: Я візьму до рук зброю / М. Скобла. [Електрон. ресурс]. — Режим доступу: <http://www.slovoidilo.com/polityka/dmytropavlychko-yaviznudorukzbroyu.html>.

14. Павличко Д. Біля мужнього слова: літ.критич. ст., спогади, виступи / Д. Павличко. — К.: Рад. письменник, 1988. — 333 с.

15. Павличко Д. Літературознавство. Критика / Д. Павличко. — К.: Основа, 2007. — Т. 1: Українська література. — С. 534—560.

16. Павличко Д. Мотиви поезій Дмитра Павличка останніх десятиліть / Д. Павличко. [Електрон. ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrlit.vn.ua/article/74.html>.

17. Павличко Д. Вірш "Я буду втрачати" / Д. Павличко. [Електрон. ресурс]. — Режим доступу: <http://poetyka.uazone.net/default/pages.phtml?place=pavlychko&page=pavlychko92>.

18. Хрестоматія "Срібний птах" / Навчальний посібник. — К.: Освіта, 2004. — С. 205—206.

19. Павличко Д. Вірш "Поєдинок" / Д. Павличко. [Електрон. ресурс]. — Режим доступу: http://ebk.net.ua/Book/buunt/ukr_lit_tvory/part1/149.htm.

20. Помер Іван Білик — автор бестселера про Атіллу Гатіла. Українська правда історична правда. [Електрон. ресурс]. — Режим доступу: <http://www.istpravda.com.ua/short/2012/11/28/101906>.

21. Про присвоєння Р. Іваничуку звання Герой України: Указ Президента України // Літ. Україна. — 2009. — 17 с.

19. Стус Д. Василь Стус: Життя як творчість / Д. Стус. —

Роман Ярошенко, Діана Прилипко. Літературное подполье — грех или реальность?

В статье раскрыта проблематика отдельных творческих и биографических фактов, которые стали причиной преследования писателей. Рассмотрены избранные произведения, ставшие приговором подпольного режима для каждого автора, а также продемонстрирован национальный патриотический дух, которым писатели исповедовали свою любовь к Украине и украинской литературе.

Ключевые слова: литература, творчество, литературное подполье, тоталитаризм, патриотизм.

Roman Yaroshenko, Diana Prylipko. Literary underground — sin or reality?

This study revealed some problematic creative and biographical facts, that were the cause of the persecution of writers, artists. Considered selected works that have become underground sentence for each author, and demonstrated their national patriotic spirit which artists professed his love for Ukraine and Ukrainian literature.

Keywords: literature, art, literary underground, totalitarianism, patriotism.